

Aksjologia prawa a prawa człowieka.
Kilka uwag teoretycznych w
perspektywie integracji wewnętrznej
nauk prawnych (iThenticate Similarity
Report)

Aksjologia prawa a prawa człowieka. Kilka uwag teoretycznych w perspektywie integracji wewnętrznej nauk prawnych

Axiology of law and human rights. A few theoretical remarks in the perspective of internal integration of legal sciences

ABSTRACT

The aim of the article is to link two research problems. The first of them concerns the determination of the relationship between the axiology of law and human rights. The task of the second is a presentation of this relationship from the perspective of the internal integration of legal sciences. The article explains mutual relations between axiology of law and human rights. The following theses are made. The first is that human rights, to their axiological character, are an integral part of the axiology of the entire legal system. At the level of the Constitution of the Republic of Poland, they are included in the rules of the legal system. In essence, they contribute to building an integrated value system. The second is the statement that human rights integrate not only the branches of law, but also legal sciences. They are present in every branch of law, i.e. in constitutional, criminal and civil law, labour law, legal theory and international law. They become the subject of scientific reflection in various legal sciences. For these reasons, human rights perform very important functions in the internal integration of legal sciences. The third thesis concerns the level of international law. Human rights, through the European protection system, integrate the European legal space. The protection standards of the European Court of Human Rights play the main role. They contribute to building a common European axiological dimension of human rights.

Keywords: axiology of law, value, human rights, integration of legal sciences

WPROWADZENIE I METODOLOGIA

Integracja nauk prawnych jest jednym z najistotniejszych zagadnień prawoznawstwa, nie tylko ze względu na doniosłość procesów integrowania zróżnicowanych obszarów prawa i wielopłaszczyznowość analizowanej osobliwości, ale również dlatego że „... jest zjawiskiem ciągle na nowo aktualnym i powracającym w refleksji naukowej nad prawem”¹. Osadzone w rzeczywistości społecznej prawo determinowane jest przez różne czynniki, co powoduje, że poziom jego stabilności lub mobilności może się zmieniać, podobnie zresztą jak mniej lub bardziej zmienne może być społeczne otoczenie prawa i czynniki, które mają wpływ na jego treść. Prawo stanowi nieustająco ewoluujący porządek, a jego zmiany są wynikiem nieuniknionych zderzeń różnych poglądów politycznych, czynników ekonomicznych, dylematów moralnych, procesów integracyjnych itp. Oczywistą konsekwencją tych

¹Cytat ze wstępu do: Integracja zewnętrzna i wewnętrzna nauk prawnych, cz. 2, red. M. Król, A. Bartczak, M. Zalewska, Jurysprudencja, Łódź nr 3/2014, s. 7.

konfrontacji jest konieczny, ale trudny wybór pomiędzy kolidującymi wartościami. Dlatego też w obliczu zmian prawa i jego nowych paradygmatów, integracja nauk prawnych jest procesem, który nie ma ani końca ani definitywnego rozwiązania. Jest to ciągle i konsekwentne dążenie do refleksji nad prawem, które powinno być osadzone na akceptacji dla różnych sposobów uprawiania nauki.

Zadaniem niniejszego opracowania jest ustalenie wzajemnej relacji między pojęciami „aksjologia prawa” i „prawa człowieka”. Wyznacza to obowiązek wyjaśnienia, jakiego rodzaju związek zachodzi pomiędzy tymi niezwykle ważnymi i pojemnymi treściowo aspektami prawa, które antycypując niewątpliwie łączy pojęcie wartości. No i oczywiście – co niezmiernie ważne - zagadnienie ma być zaprezentowane z punktu widzenia integracji wewnętrznej nauk prawnych.

Prawo choć różnorodne tworzy system, a więc określoną jedność. Integracja wewnętrzna nauk prawnych oznacza powinność uwzględniania, że prawo to różnorodność w jedności, ale równocześnie jedność w różnorodności. W tym ¹ kontekście stawiam tezę, że prawa człowieka, choć zróżnicowane w swoim katalogu i konstrukcji integrują aksjologię całego systemu prawa a tym samym ³³ przyczyniają się do ⁴⁶ integracji ² wewnętrznej nauk prawnych. W ten dominujący w opracowaniu punkt widzenia na pewno zostaną włączone elementy, czy też aspekty należące do zakresu tzw. integracji zewnętrznej nauk prawnych, ponieważ zarówno wartości, jak i prawa człowieka stanowią przedmiot zainteresowania także innych poza prawem nauk szczegółowych.

W ujęciu Wiesława Langa ²¹ „Aksjologię prawa tworzy zbiór wartości zrelatywizowanych do standardów ocennych, zawartych implicite lub explicite w danym systemie prawa, oraz do zasad, do których system odsyła. Zbiór ten stanowi moralne zaplecze prawa”². W związku z powyższym identyfikujemy aksjologię prawa poprzez jej wymiar wewnątrzsystemowy i pozasystemowy. Prawa człowieka z kolei są zdecydowanie zdeterminowane aksjologicznie, ponieważ są nośnikiem wartości, które są dla człowieka szczególnie cenne. Owa cenność w dużym stopniu determinuje fakt uznania praw człowieka od strony ich normatywnej klasyfikacji jako zasad prawa³. Zasady prawa z kolei kreuja

²W. Lang, Aksjologia polskiego systemu prawa w okresie transformacji ustrojowej, [w:] Zmiany społeczne a zmiany w prawie. Aksjologia, konstytucja, integracja europejska, (red.) L. Leszczyński, Lublin 1999, s. 48.

³G. Maroń, Zasady prawa. Pojmowanie, i typologie a rola w wykładni prawa i orzecznictwie konstytucyjnym, Poznań 2011, s. 288.

wartości, które zostały uznane przez prawodawcę właśnie za szczególnie cenne i jako takie uzyskują status elementarnej wartości prawnej. Przy takim założeniu ich celem jest uczynienie z systemu prawnego spójnego aksjologicznie konstrukt⁴. Wobec powyższego uprawnione jest twierdzenie, że aksjologia praw człowieka stanowi składową aksjologii prawa.

Zestawiając ze sobą pojęcia wartość i zasada mam świadomość różnicy pomiędzy tymi pojęciami. Posłużę się przy tym argumentacją Roberta Alexego, który wyjaśnia owe zależności posługując się praktycznym podziałem pojęć według Georga Henrika von Wrighta na pojęcia deontologiczne, aksjologiczne i antropologiczne. Te pierwsze wyrażają nakazy, zakazy i przyzwolenia. Z kolei pojęcia aksjologiczne pełnią funkcję klasyfikującą coś jako piękne, dzielne, demokratyczne, społeczne itp. Natomiast pojęcia antropologiczne mają charakter pragmatyczny. Ich przykłady to wola, interes, działanie, decyzja⁵. Stosownie do tego podziału Alexy klasyfikuje zasady do pojęć deontologicznych ponieważ wyrażają one nakazy optymalizacji, a wartości do pojęć aksjologicznych⁶. Swoją drogą „Już od pewnego czasu w prawoznawstwie powszechnie przyjmuje się, że wypowiedzi tekstów prawnych nie można zredukować do jednoznacznych norm postępowania o definitywnym czy też konkluzywnym charakterze”⁷. Ta teza ma znaczenie szczególnie w odniesieniu do zasad prawa, które nakazują realizację określonych stanów rzecz w możliwie największym stopniu. Wartości leżą u podstaw zasad, a formalizm prawny powoduje, że to co cenne, czyli określona wartość objęte jest nakazem realizacji, a ów nakaz skutkuje uzyskaniem przez wartość statusu zasady prawa.

Pomimo doniosłości aksjologicznego wymiaru praw człowieka, znaczenie tych praw jest współcześnie znacznie większe. Jest powszechnie uznane, że prawa człowieka stały się jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się idei drugiej połowy XX wieku, co wcale nie oznacza kłopotów z ich normatywnym ujęciem, przestrzeganiem, gwarantowaniem i stosowaniem. Doniosłość tej idei jest tak duża, że prawa człowieka stają się miernikiem i uzasadnieniem życia społecznego, istotnym elementem polityki i oczywiście zasadniczą częścią systemu prawa. Robert Alexy określając prawa człowieka mianem praw podstawowych podkreślał ich fundamentalność formalną i treściową. Ta pierwsza wynikała z

⁴L. 6 szczyński, Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa, Kraków 2004, s. 169.

⁵R. Alexy, Teoria praw podstawowych. Tłumaczenie B. Kwiatkowska i J. Zajadło, Warszawa 2010, s. 117 i 118.

⁶Ibid 10 s.118.

⁷M. Błachut, Prawnicze interpretacje praw człowieka, [w:] Z zagadnień teorii i filozofii prawa. Lokalny a uniwersalny charakter interpretacji prawniczej, red. P. Kaczmarek, Wrocław 2009, s. 133.

nadrzędnej pozycji praw podstawowych w hierarchii systemu prawnego jako prawa wiążącego bezpośrednio ustawodawcę, władzę wykonawczą i sędziowską. Ta druga uznaje prawa podstawowe (człowieka) jako doniosłe determinanty wyznaczania normatywnej struktury państwa oraz społeczeństwa⁸. W podobnym tonie wypowiada się Katarzyna Stępień, która doceniając doniosłość praw człowieka konstatuje, że „Stanowią ważne kryterium oceny działalności władz, konstytucji i innych przepisów prawa. Są uzasadnieniem dla działalności ruchów opozycyjnych i dla przewrotów społeczno-politycznych. Bywają programowym celem rządów oraz stanowią istotny element polityki międzynarodowej”⁹. Rozkwit idei nie oznacza jednak braku trudności. Prawa człowieka na poziomie międzynarodowym i europejskim rozwinęły się w sposób tak dynamiczny i rozległy, że coraz bardziej uzasadniona wydaje się teza o hipertrofii praw człowieka, zwłaszcza w kontekście problemów z zagwarantowaniem efektywności ich poszanowania, które obserwujemy na poziomie państw i w międzynarodowej przestrzeni prawnej¹⁰. Wydaje się, że należy sobie zdać sprawę, że prawa człowieka tak jak bardzo są doniosłe, w takim samym stopniu są prawnie ułomne. Ich zależność od sfery polityki i innych czynników zewnętrznych jest tak duża, że mogą one wpływać na uzasadnienie zmiany oblicza systemu prawa. Ta zależność czyni z nich materię prawną obciążoną podatnością na mobilność a w każdym razie materię zdecydowanie bardziej mobilną od tradycyjnych instytucji prawnych prawa cywilnego, karnego, czy administracyjnego. Jest to nader istotne z punktu widzenia integracji wewnętrznej nauk prawnych.

Artykuł powstał w oparciu o metodą badawczą analizy literatury przedmiotu. Skorzystanie z tej metody jest uzasadnione zarówno zakresem przedmiotowym eksplorowanego zagadnienia, jak również perspektywą teoretycznoprawną prowadzonej analizy. Zestawienie aksjologii prawa z aksjologicznym wymiarem praw człowieka ma na celu pokazanie w jakim zakresie wartości na których zbudowane są prawa człowieka współkształtują aksjologię prawa jako kategorie systemowo zasadniczą. W ujęciu teoretycznoprawnym ma to prowadzić do potwierdzenia tezy o doniosłej roli praw człowieka w integrowaniu wewnętrznym nauk prawnych.

⁸R. 23xy, Teoria praw podstawowych. Tłumaczenie B. Kwiatkowska i J. Zajadło, Warszawa 2010, s. 390 i 391.

⁹K. Stępień, Antropologiczno-metafizyczne podstawy praw człowieka, [w:] O prawach człowieka nieco inaczej, (red.) R. Moń, A. Kobyłki, Warszawa 2011, s. 63.

¹⁰Szerzej na ten temat: J. Zajadło, Filozoficzne problemy ochrony praw jednostki, [w:] Ochrona praw jednostki, red. Z. Brodecki, Warszawa 2004, s. 33 i n.

Badania i wyniki

1. Aksjologia prawa i aksjologia praw człowieka – czyli kilka refleksji na temat budowania zintegrowanego systemu wartości. Aksjologia praw człowieka stanowi współcześnie w rodzinie państw demokratycznych bardzo ważną część aksjologii prawa - część, która jest stosunkowo najmłodsza, ponieważ prawny rodowód praw człowieka w dzisiejszej postaci normatywnej, orzeczniczej i instytucjonalnej w europejskiej przestrzeni prawnej sięga 70-ciu lat, a w polskim porządku prawnym niewiele ponad 30. O prawie karnym, czy cywilnym możemy powiedzieć, że istniały od zarania państwowości, podczas gdy prawa człowieka musiały torować sobie drogę w żmudnym procesie przekształcania państw i społeczeństw¹¹. Oczywiście rodowód samej idei sięga czasów oświeceniowych¹². Nie mniej jednak aby pozaprawna idea praw człowieka stała się prawem, musiała zyskać akceptację władzy w takim stopniu, żeby na skutek decyzji politycznych zaczęła znajdować odzwierciedlenie w tekstach aktów normatywnych. Początkowo były to akty rangi konstytucyjnej, a z czasem ich rozwinięcie i doprecyzowanie znalazło swój ustawowy wymiar. Postęp i rozwój praw człowieka z czasem nabrał przyspieszenia i dynamiki, kiedy również na skutek decyzji politycznej wszedł na poziom prawa międzynarodowego i regionalnie europejskiego. Dzięki urzeczywistnianiu idei demokracji i poszanowania praw człowieka praw człowieka rozpoczął się proces integracji europejskiej przestrzeni prawnej w ramach Rady Europy.

Niewątpliwie związek pomiędzy aksjologią prawa i aksjologią praw człowieka można rozpatrywać na kilku płaszczyznach, ale z perspektywy prowadzonych rozważań najważniejsza jest teza o integrującym system prawa wpływie obu tych rodzajów aksjologii. Oczywiście narzuca się kilka refleksji w tym przedmiocie.

Wewnątrzsystemowy i pozasystemowy charakter aksjologii prawa jest adekwatny do wewnątrzsystemowego i pozasystemowego charakteru aksjologii praw człowieka. U podstaw rozważań na temat dychotomii aksjologii systemu prawa leży teza postawiona przez S. Ehrlicha o braku

¹¹Szerzej na temat historii praw człowieka zob., Laura Koba, Dzieje, charakter i treść praw człowieka, w: Laura Koba, Wiesław Waclawczyk (red.), Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2009, s. 13-30.

¹²W. Osiatyński analizując genezę praw jednostki wskazuje, że najczęściej wskazywanym okresem pojawienia się idei praw człowieka jest oświecenie i czasy osiemnastowiecznych rewolucji, ale wskazuje również na inne – dość skrajne - poglądy w tej sprawie. Wśród nich są takie, które łączą pochodzenie praw człowieka z epoką średniowiecza, a na 8t czasami antycznymi, ale i takie, które wiążą powstanie praw człowieka z początkami ery przemysłowej, [w:] W. Osiatyński, Prawa człowieka i ich granice. Przekład S. Kowalski, Kraków 2011, s. 25-32.

merytorycznego uzasadnienia dla absolutyzacji monopolu prawa¹³. Autor ten zwraca uwagę, że już od czasów antycznych w rzeczywistości społecznej funkcjonowało wiele systemów norm i dlatego systemy prawa nie były systemami zamkniętymi. Naturalną więc konsekwencją było włącznie do systemu prawa wartości, które ukształtowały się poza tym systemem, choć w procesie historycznym jako pierwsze powstało rozwiązanie oparte na koegzystowaniu odrębnych systemów orzekania, z których jeden był oparty na prawie, a drugi na regułach słuszności. W takim wymiarze należy postrzegać antyczną epikeię i aequitas¹⁴, czy w ramach common law Królewski Sąd Kanclerski orzekający na podstawie zasad słuszności (equity).

W prawie kontynentalnym funkcję integrującą wartości prawne i pozaprawne pełnią klauzule generalne, które są „... rodzajem pomostu między systemem prawa a zespołem reguł pozaprawnych”¹⁵. Jednocześnie należy zwrócić uwagę na ścisły związek pomiędzy prawem a wartościami, którym prawo ma służyć. Oczywiście jest, że prawo jest instrumentem służącym realizacji interesów jednostek, poszczególnych grup społecznych, wreszcie całego społeczeństwa. Musi więc uznawać te wartości, które z punktu widzenia człowieka i społeczeństwa uznawane są za doniosłe. W pełni uzasadnione jest stanowisko Zygmunta Ziemińskiego, który uznawał wartość prawa jako środka służącego do osiągnięcia i zabezpieczania dóbr cennych zarówno z perspektywy jednostki, jak i całego społeczeństwa¹⁶.

Uznając aksjologię praw człowieka za ważną część aksjologii prawa warto również zwrócić uwagę na kompatybilność struktury obu tych rodzajów aksjologii. Tradycyjnie w aksjologii prawa wyróżniamy aksjologię wewnątrzsystemową, którą tworzą zasady prawa i aksjologię zewnątrzsystemową (pozaprawną). Można powiedzieć, że zasady prawa są kręgosłupem systemu prawa, na nich bowiem system się opiera w tym znaczeniu, że zasady kierunkują na stanowienie przepisów szczegółowych (reguł) w zgodzie z zasadami prawa¹⁷.

67

¹³S. Ehrlich, Norma, Grupa, organizacja, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 1965, s. 121 i n.

¹⁴Szerzej na temat orzekania na podstawie słuszności w czasach antycznych zob. H. Kupiszewski, Prawo rzymskie a współczesność, Warszawa 1988, s. 227 i n.; W. Waldstein, Aequitas und summum ius [w:] Festschrift zum 90. Geburtstag von U. von Luebtow, Berlin, Schaeuble Verlag, 1991, s. 23-33; K. Amiełańczyk, Obecność i znaczenie zasady słuszności w rzymskim prawie karnym, Studia Iuridica Lublinensia 15 (2011), s. 29 i n.; P. J. Thomas, ARS BONI ET AEQUI, Legal Argumentation and the correct legal solution, ZSS RA, CXXXI, 2014, s. 41-59.

¹⁵Ibidem, s. 123.

27

¹⁶Red. S. Wronkowska, Z teorii i filozofii prawa Zygmunta Ziemińskiego, Łódź 2007, s. 247.

¹⁷J. Wróblewski traktował zasady systemu prawa jako normy, które mają charakter zasadniczy, czyli donioślejszy niż inne normy, które znajdują w nich oparcie, [w:] J. Wróblewski, Prawo obowiązujące a „ogólne zasady prawa”, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego, Nauki Humanistyczno-Społeczne, Seria I, z. 42, Łódź 1965, s. 24.

Jednocześnie za pośrednictwem klauzul generalnych aksjologia prawa wzbogacana jest o wartości kształtujące się poza systemem prawa w życiu społecznym. W zasadzie taki dychotomiczny podział możemy przeprowadzić również w obrębie praw osobistych i politycznych. Wśród nich są takie prawa, które bezpośrednio związane są z wartościami prawnymi, tzn. **prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego, prawo do rzetelnego procesu sądowego, zakaz karania bez podstawy prawnej, czy prawo własności**. Inne z kolei wykazują ściślejszy związek z wartościami społecznymi. Chodzi tutaj o **prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, mieszkania i korespondencji, prawo do zawarcia małżeństwa, czy wolność myśli sumienia i wyznania**.

Nie tylko struktura obu tych rodzajów aksjologii jest podobna, ale można powiedzieć, że one wzajemnie się przenikają. Niezależnie od **rozdziału drugiego Konstytucji RP¹⁸** normującego **wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela** już w rozdziale pierwszym wyartykułowana została wyraźna deklaracja aksjologiczna co do gwarancji tworzenia partii politycznych (art. 11), związków zawodowych i innych struktur organizacyjno prawnych (art. 12) oraz **wolności prasy i innych środków społecznego przekazu** (art. 14). Państwo również zobowiązuje się do **ochrony małżeństwa i rodziny** (art. 18), **własności i prawa dziedziczenia** (art. 21), a także zapewnia **równouprawnienie kościołów i innych związków wyznaniowych** (art. 25 ust. 1). Należy przy tym zauważyć, że rozdział pierwszy zatytułowany „Rzeczpospolita” stanowi część ogólną polskiej ustawy zasadniczej, a ta jest zbiorem najważniejszych zasad ustroju państwa polskiego. Problematyka praw człowieka okazała się na tyle cenna, że w opinii konstytuanty zasłużyła na miejsce obok zasad demokratycznego państwa prawnego (art. 2), trójpodziału władzy (art. 10), legalizmu (art. 7), poszanowania prawa międzynarodowego (art. 9), czy decentralizacji władzy państwowej (art. 15 ust. 1).

Prawa człowieka z uwagi na ich wymiar aksjologiczny stanowią nie tylko integralny element aksjologii prawa, ale pełnią również funkcję integrującą całą aksjologię systemu prawa. Obserwujemy powstanie swoistego sprzężenia zwrotnego. Prawa człowieka w wymiarze aksjologicznym integrują aksjologię prawa, ale ta relacja jest obustronna, ponieważ ustawodawca tworząc aksjologię prawa musi obiektywizować te wartości społeczne które leżą u podstaw poszczególnych praw człowieka, a które nie są analogicznie postrzegane w poszczególnych

¹⁸Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., (Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483 ze sprost. i zm.).

grupach społecznych. Wiąże się to z powszechnym przekonaniem, że żaden system prawny nie może być w pełni neutralny aksjologicznie¹⁹. W takiej sytuacji ustawodawca pełni funkcję arbitra, który ocenia i określa poziom aksjologii społecznej znajdujący odzwierciedlenie na poziomie normatywnym w postaci prawnej specyfiki i zakresu konkretnych praw człowieka i innych instytucji prawnych. Prawodawca obiektywizuje więc wartości, ponieważ musi zbudować system prawny, który będzie spójny aksjologicznie. Innymi słowy działanie prawodawcy jest przemyślane i zamierzone. Oznacza to, że proces kształtowania aksjologii prawa i określania hierarchii wartości opiera się na hierarchizacji refleksyjnej, w odróżnieniu od hierarchizacji impulsywnych, które często są przez ludzi nazywane systemami wartości²⁰.

Z kolei proces kształtowania się wartości społecznych w moim przekonaniu jest zbliżony do ujęcia koncepcji relacyjnych w których wartości są emocjonalnymi projekcjami powstającymi względem dowolnego obiektu lub stanu rzeczy. W takim ujęciu wartości są uwarunkowane i zmienne²¹. Wartości ewoluują wraz z ewolucją stosunków społecznych i z reguły brak jest powszechnej zgody społecznej co do ich jednolitego rozumienia. Aksjologiczne zróżnicowanie społeczeństwa jest szczególnie widoczne w odniesieniu do tych praw, które dotyczą prywatności, małżeństwa i życia rodzinnego, prawa do życia włącznie z problematyką aborcji i eutanazji, swobody wypowiedzi, czy wolności myśli sumienia i wyznania. Owo zróżnicowanie w społecznym postrzeganiu wartości zmusza prawodawcę do ich obiektywizacji, ponieważ nie jest on w stanie ustanowić prawa w pełni akceptowanego przez wszystkie grupy społeczne. W odniesieniu do instytucji prawnych, które przez część społeczeństwa są postrzegane pozytywnie jako aksjologicznie uzasadnione, a przez pozostałą część uznane są jako szkodliwe a więc aksjologicznie nieuzasadnione prawodawca musi dokonać wyboru, który determinowany jest własnymi preferencjami, podstawami programowymi, czy obietnicami wyborczymi. W takiej sytuacji aksjologia systemu prawnego

¹⁹W. Sadurski, *Moralna neutralność prawa*, Państwo i Prawo zeszyt 7/1990, s. 28-29.

²⁰Szerzej na ten temat zob. R. Wiśniewski, *Problemy i drogi hierarchizowania wartości*, [w:] *Wartości – tradycja i współczesność*, red. D. Ślęczek-Czakon, M. Wojewoda, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009, s. 91-104.

²¹G. Kacprowicz wskazuje, że „...globalne procesy rozwoju gospodarczego i modernizacji prowadzą do przemian wartości w dwóch kierunkach. Pierwszy 5 dotyczy skali wartości wyznaczanych przez dwa bieguny: wartości tradycyjne (czyli także tradycyjne wzory rodziny, instytucji i autorytetów, zwłaszcza religijnych) i wartości świecko-racjonalne (indywidualne osiągnięcia, niezależność oraz racjonalno-prawne legitymizowanie instytucji). Drugi jest związany z przejściem od orientacji na wartości materialistyczne (przetrwanie oraz bezpieczeństwo fizyczne i ekonomiczne 44) do wartości postmaterialistycznych (samorealizacja, jakość i komfort życia, duchowe a 18 kty religii)”, G. Kacprowicz, *Małżeństwo jako obszar przemian zachowań i wartości Europejczyków*, [w:] *Wartości i zmiany. Przemiany postaw Polaków w jednoczącej się Europie*, red. A. Jasińska-Kania, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2012, s. 31.

wyraża się w „... konsekwentnym prezentowaniu przez normodawcę preferencji w przepisach prawnych...”²². Ustawodawca oczywiście powinien uwzględniać poglądy dominujące w społeczeństwie, chociażby dlatego, że demokracja jest miarą większości. Jeżeli jednak występuje sytuacja wyraźnej dywersyfikacji społecznych preferencji aksjologicznych (co jest sytuacją częstą w przypadku praw człowieka), wówczas prawodawca-arbiter jest w szczególności trudnej sytuacji. Z punktu widzenia prawodawcy system prawa będzie zintegrowany aksjologicznie, ale z punktu widzenia społecznych ocen, aksjologiczny wymiar tego systemu będzie oczywiście zróżnicowany. Jest to niewątpliwie problem, który możemy tłumaczyć faktem, że system prawny jest jeden w odróżnieniu od zróżnicowanego poziomu wartości heteronomicznego społeczeństwa.

² Integralność aksjologiczna systemu prawa wiąże się z ¹problematyką kolizji normatywnej i luk w prawie. Problem integracji aksjologicznej systemu prawa nabiera szczególnej dynamiki z punktu widzenia braku zgody ²⁶zarówno w doktrynie prawa, jak również w orzecznictwie sądowym co do rozumienia instytucji luki w prawie a w szczególności luki aksjologicznej. Ustawodawca budując system prawny ma uprawnienie do obiektywizacji wartości, oczywiście (a może przede wszystkim) również i tych będących nośnikiem praw człowieka. Takie działania mogą jednak niekiedy generować powstanie stanu kolizji normatywnej lub luk w prawie a niekiedy obu tych sytuacji jednocześnie. Nie należy wykluczać sytuacji, w której preferencje ustawodawcy wyrażone w przepisach szczegółowych rangi ustawowej będą niezgodne z zasadami prawa wyrażanymi szczególnie na poziomie konstytucyjnym, co spowoduje, że prawodawca w ich wyniku w ogóle zrezygnuje z uregulowaniem określonej instytucji prawnej dopuszczając się tzw. zaniechania prawodawczego. W jego wyniku określone zagadnienie zostanie pozostawione w całości poza regulacją prawną²³. Jest to sytuacja szczególnie trudna ponieważ wyklucza w tym przypadku ingerencję ³⁵Trybunału Konstytucyjnego. TK w postanowieniu z 28 października 2015 r. stwierdził, że „... jego kompetencja nie sięga tam, gdzie ustawodawca pozostawia określoną kwestię poza uregulowaniem prawnym, w sposób zamierzony doprowadzając do powstania luki prawnej”²⁴. Dalej TK konstatuje, że w takiej sytuacji tylko

²²L. Leszczyński, Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa, Kraków 2001, s. 124 i 125.

²³Orzeczenie TK z 3 grudnia 1996 r., sygn. akt K 25/95, OTK ZU nr 6/1996, poz. 52.

²⁴Postanowienie TK z dnia 28 października 2015 r., sygn. Akt P 6/13, pkt 2 uzasadnieni.

ustawodawca może usunąć stan niezgodności z Konstytucją²⁵. W doktrynie odnajdziemy pogląd, zgodnie z którym TK nie może wypełnić swym orzeczeniem luki w prawie tylko w odniesieniu do luki aksjologicznej, ale już nie w odniesieniu do luki instrumentalnej i konstrukcyjnej takie działanie jest uprawnione²⁶. Niezależnie jednak od tego polski sąd konstytucyjny staje na stanowisku, że luka w prawie może być konsekwencją świadomej decyzji ustawodawcy o nieuregulowaniu określonej materii²⁷, podczas gdy większość doktryny i orzecznictwa sądów staje na stanowisku powstania luki w prawie poprzez niepodjęcie działań legislacyjnych ze względu na brak świadomości ustawodawcy co do konieczności ich podjęcia. Egzemplifikacją tego poglądu są tezy zaczerpnięte z orzecznictwa sądów polskich. W postanowieniu SN z dnia 25 maja 2001 r.²⁸ sąd ten przychylił się do dominującego stanowiska zgodnie z którym luka w prawie to brak regulacji, który jest przez ustawodawcę niezamierzony. W swoim dalszym wywodzie SN stwierdził, że „... nie może być mowy o tzw. lukach pozornych oraz lukach w tym sensie, że ktoś uważa, iż dane materie powinny być prawnie uregulowane, a nie są, co należałoby potraktować jedynie jako niezgodność czyjśgo ideału prawnego z prawem obowiązującym. Ocena, czy mamy do czynienia jedynie z kwestią prawnie obojętną, czy luką w prawie powinna być ściśle związana ze znajomością prawa pozytywnego oraz preferencjami aksjologicznymi i zamierzonymi celami jakie postawił sobie ustawodawca. Dopiero na podstawie tych dwóch przesłanek można określić, czy dany stan rzeczy prawodawca świadomie pozostawił poza zakresem regulacji prawnej, czy też dopuścił do powstania luki w prawie²⁹. Oczywiście należy zgodzić się ze stanowiskiem, zgodnie z którym większość luk w prawie wynika z faktu, że prawodawca nie jest w stanie przewidzieć wszystkich konsekwencji swoich regulacji, a te których nie przewidział przyczyniają się do ich powstania. Zaakceptować należy również pogląd TK, uznający za źródło luki świadome zaniechanie prawodawcze. Jeżeli staniemy na takim stanowisku, wówczas można postawić tezę, że takie zaniechanie

²⁵Podobna tezę znajdziemy w uchwale Składu Siedmiu Sędziów SN – Izba Karno z dnia 23 marca 2011 r., sygn.. akt I KZP 32/10. W uchwale tej SN konstatawał, że „Niewątpliwie jest też, że w razie zaistnienia luki prawnej o charakterze aksjologicznym nie można jej wypełnić w drodze wykładni, gdyż jej usunięcie stanowi wyłącznie domniemanie ustawodawcy.

²⁶K. Górczewska, E. Łętowska, Artykuł 190 Konstytucji i jego konsekwencje w praktyce sądowej, Państwo i Prawo, zeszyt 9/2003, s. 4 i 5.

²⁷Podobna teza została sformułowana w uchwale SN – Izby Karno z dnia 30 czerwca 2008 r., sygn.. akt KZP 12/08. W uchwale tej SN stwierdził, że „Ta [luka aksjologiczna] oznacza bowiem sytuację, gdy ustawodawca celowo nie uregulował określonej kwestii, gdyż wówczas brak stosownej regulacji musi być poczytywany za regulację negatywną. Nie oznacza to jednak, iż możliwe jest wypełnienie stwierdzonej luki w drodze analogii”.

²⁸Postanowienie SN – Izba Wojskowa z dnia 25 maja 2001 r., sygn. WA 15/01.

²⁹Ibidem.

może skutkować przyczynianiem się ustawodawcy do dezintegracji aksjologii systemu prawnego.

Wiąże się to z kolei z problemem braku precyzyjnego rozróżnienia między luką pozorną a luką realną. Powoływany powyżej problem można także rozpatrywać w płaszczyźnie relacji zachodzących między prawem a społecznymi oczekiwaniami co do treści tego prawa, szczególnie gdy stawia się tezę o braku adekwatności treści prawa do aktualnego poziomu rozwoju stosunków społecznych. Kiedy rozpatrujemy ten brak adekwatności na poziomie praw człowieka, to wówczas mamy do czynienia z problemem o charakterze aksjologicznym. Paweł Sut określa tę relację jako „nienadążanie prawa za rozwojem społecznym” i zdecydowanie odróżnia sytuacje luk aksjologicznych w prawie ujmowanych w kategoriach kompletności, czy też braku kompletności systemu prawa, od owego nienadążania będącego przejawem kompletności, czy też niekompletności systemu prawa do społecznych potrzeb, wartości i celów³⁰. Myślę że te aspekty są ściśle ze sobą powiązane.

Brak powszechnej akceptacji dla prawnego kształtu określonych instytucji może powodować liczne reperkusje w postaci np. debaty społecznej, sporów politycznych, czy naukowych analiz prawnych. Wymiana myśli na poziomie nauki, przedstawianie argumentów za i przeciw, stawianie wniosków *de lege ferenda*, pełni również funkcje integracji wewnętrznej nauk prawnych, choć może i również doprowadzić do głębokich podziałów środowiska naukowego.

Prawa człowieka stanowią aksjologiczne spoiwo struktury gałęziowej prawa. Integrują nie tylko gałęzie prawa, ale również i nauki prawne. Na przykład prawo własności prywatnej pozycjonowane jest w konstytucji jako podstawa społecznej gospodarki rynkowej (art. 20), w prawie cywilnym jest to podstawowe prawo rzeczowe, a naruszenie tego prawa może wywoływać skutki w płaszczyźnie prawa karnego, czy skutki odszkodowawcze. Możemy też mówić o prawie własności w kontekście podatkowym, spadkowym, czy ubezpieczeniowym. Tak więc własność jako podstawowe prawo człowieka, na gruncie różnych gałęzi i subgałęzi prawa jest traktowane jako prawo podmiotowe, albo występuje w kontekście innych powiązanych z nim praw podmiotowych. W ten sposób możemy również analizować pozostałe prawa osobiste i polityczne takie jak prawo do życia, do sądu, swobodę wypowiedzi, wolność religii i inne.

³⁰P. Sut, Nienadążanie prawa za rozwojem społecznym a cele prawa, [w:] Integracja zewnętrzna i wewnętrzna nauk prawnych, cz. 1, red. M. Zirk-Sadowski, B. Wojciechowski, T. Bekrycht, Jurysprudencja, Łódź, nr 2/2014, s. 121 i n.

2. **Integracja aksjologiczna praw człowieka w systemie Rady Europy.** Pisząc o aksjologicznym wymiarze praw człowieka w kontekście aksjologii polskiego systemu prawa wskazane jest przejść z poziomu systemu prawa państwa polskiego na poziom europejskiej przestrzeni prawnej dla minimalnej chociaż refleksji nad europejskimi standardami ochrony praw człowieka. Ukształtowany w oparciu o Radę Europy regionalny, europejski system ochrony praw człowieka³¹ wziął na siebie ciężar zintegrowania państw europejskich wokół wartości demokracji, rządów prawa i praw człowieka. Było to możliwe ze względu na wspólny rdzeń kulturowy państw europejskich, tym bardziej że u progu tego procesu jego pomysłodawcami było ściśle grono państw Europy Zachodniej³². Tomasz Barankiewicz pisząc o orientacji metodologicznej w uprawianiu filozofii prawa Ks. Profesora Antoniego Kościa odwołał się do jego poglądu o wielu istniejących na świecie kulturach prawnych, które ze względu na swoją własną tożsamość są do siebie niesprowadzalne³³. Skoro prawo a w szczególności prawa człowieka są zjawiskiem kulturowym, to w moim przekonaniu jest to główny powód niepowodzenia próby zbudowania uniwersalnego w prawie międzynarodowym systemu ochrony praw człowieka i względnego sukcesu efektywności regionalnego systemu europejskiego. Łatwiej bowiem budować rozumienie praw człowieka w państwach należących do jednego kręgu kulturowego, aniżeli realizować taki zamiar w kulturowej „Wieży Babel”.

W wymiarze międzysystemowym podstawą integrowania aksjologiczno-treściowego wymiaru rozumienia praw człowieka w kontekście różnych dyscyplin dogmatycznoprawnych stała się Europejska Konwencja Praw Człowieka³⁴ (dalej EKPC lub Konwencja) i Europejski

³¹Szerzej na ten temat zob., D.J. Harris, M. O’Boyle, C. Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, Butterworths, London, Dublin, Edinburgh 1995.

³²Rada Europy to regionalna międzyrządowa organizacja międzynarodowa powołana na podstawie statutu londyńskiego 5 maja 1949 r. Jego Sygnatariuszami był 10 państw założycielskich tj. Belgia, Dania, Francja, Holandia, Irlandia, Luksemburg, Norwegia, Szwecja, Włochy i Zjednoczone Królestwo. Obecnie członkami Rady Europy jest 47 państw. Szerzej na temat Rady Europy zob. H. Robertson, *The Council of Europe*, London 1961; F. Benoit-Rohmer, H. Klebes, *Prawo Rady Europy. W stronę ogólnoeuropejskiej przestrzeni prawnej* (przeł. L.A. Nowicki), Warszawa 2006.

³³T. Barankiewicz, *Transkulturowa orientacja metodologiczna w uprawianiu filozofii prawa – doświadczenia, szanse i ograniczenia*, [w:] *Transkulturowość filozofii prawa Antoniego Kościa*, red. P. Stanisław, T. Barankiewicz, J. Barszcz, J. Potrzebszcz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, s. 39.

³⁴Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r. Weszła w życie wobec Polski 19 stycznia 1993 r., (Dz. U. 1993, Nr 61, poz. 284).

Trybunał Praw Człowieka³⁵ (dalej ETPC lub Trybunał). Dzięki unikatowemu mechanizmowi kontrolnemu opartemu na instytucji skargi indywidualnej³⁶ w europejskiej przestrzeni prawnej udało się wypracować standardy ochrony praw człowieka, które cechują się wysokim stopniem skuteczności implementacji w wewnętrznych porządkach prawnych państw Rady Europy. Trybunał wspierający na zasadzie subsydiarności skuteczność krajowego systemu ochrony praw człowieka rozpatruje skargi wniesione przeciwko państwu dotyczące naruszenia Konwencji, które ma charakter naruszenia incydentalnego praw konwencyjnych oraz naruszenia będącego przejawem systemowego łamania EKPC. W pierwszym przypadku państwo ma obowiązek wykonać orzeczenie w porządku prawa krajowego, a w drugim materializuje się obowiązek ustanowienia prawa, które usunie wadę systemową³⁷.

Czynnikiem integrującym materialny wymiar rozumienia praw człowieka w państwach Rady Europy jest orzecznictwo ETPC kształtujące standardy ochrony praw człowieka. Orzecznictwo Trybunału kształtuje prawotwórczą relację w stosunku do ogólnie sformułowanego tekstu postanowień EKPC. Jest to szczególnie widoczne właśnie przy budowaniu standardów orzeczniczych ETPC. Już ponad sześćdziesięcioletni okres działalności orzeczniczej ETPC uprawnia do twierdzenia o doniosłej roli tego ponadnarodowego sądu w integrowaniu europejskiej przestrzeni prawnej praw człowieka. Konwencyjne prawa i wolności dzięki orzecznictwu sformułowaniu standardów ochrony praw człowieka stały się na tyle precyzyjne znaczeniowo, że mogły stać się podstawą do rozwiązywania konkretnych sytuacji i stosowania przez sądy krajowe. W wyniku działalności orzeczniczej - pisze Leszek Garlicki - nastąpiła jurydyzacja Konwencji i równolegle niejako jurydyzacja konstytucji krajowych państw Rady Europy³⁸. Jurydyzacja ta następowała równolegle ale oczywiście pod wpływem systemu EKPC. Uwzględnianie standardów orzeczniczych przez państwa strony EKPC podyktowane było przede wszystkim wymogami proceduralnymi wynikającymi z mechanizmu kontrolnego Konwencji i w pewnym stopniu

³⁵ O doniosłej roli ETPC w kształtowaniu standardów ochrony praw człowieka w kontekście praw podatnika w związku z ochroną własności pisze, A. Murdecki, *Ochrona praw podatników w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*, *Krytyka prawa*, tom 12, nr 1/2020, s.134 i 138-147.

³⁶ Szerzej na temat skargi do ETPC zob. H. Bajorek-Ziaja, *Skarga do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz skarga do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości*. Wydanie 2., Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis Sp. z o.o., Warszawa 2008, s. 23-71. 55

³⁷ A.S. Sweet, H. Keller, *Introduction: The Reception of the ECHR in National Legal Orders*, „Faculty Scholarship Series 2008, Paper 89, s. 15.

³⁸ L. Garlicki, *Kryteria oceny efektywności europejskiego systemu ochrony praw człowieka*, [w:] *Efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka. Ewolucja i uwarunkowania europejskiego systemu ochrony praw człowieka*, red. J. Jaskiernia, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012 s. 825.

także autorytetem samych standardów orzeczniczych. Trudno jednak ustalić w chwili obecnej siłę tego autorytetu zwłaszcza w kontekście różnej skali trudności implementowania standardów orzeczniczych ETPC w poszczególnych państwach systemu.

Zintegrowanie europejskiej przestrzeni prawnej w dziedzinie osobistych i politycznych praw człowieka należy oceniać w kategoriach sukcesu systemu strasburskiego. Wyraźnie jednak należy podkreślić, że integracja ta oznacza zbudowanie wspólnego europejskiego aksjologicznego wymiaru praw człowieka a nie analogicznego, tożsamego rozumienia praw z EKPC we wszystkich państwach Rady Europy. Już w samych założeniach systemu wynikających z jego statutu zadaniem Rady Europy „... jest osiągnięcie większej jedności między jej członkami, aby chronić i wcielić w życie ideały i zasady, stanowiące ich wspólne dziedzictwo, oraz aby ułatwić ich postęp ekonomiczny i społeczny”. Cel ten został określony w sposób racjonalny i możliwy do realizacji, ponieważ tak należy oceniać proces budowania określonego poziomu rozumienia, a nie analogicznego rozumienia praw z EKPC w państwach systemu. Oznacza to, że zakres rozumienia poszczególnych praw w różnych państwach Rady Europy może być nieco inny. Na poparcie tej tezy można przedstawić następujące argumenty. Po pierwsze różny zakres związania przez państwa konwencyjnymi prawami zarówno co do ich katalogu, jak i sposobu rozumienia wynika z procedury wejścia w życie protokołów materialnych do EKPC. O ile protokoły proceduralne dla wejścia w życie wymagają zgody wszystkich stron Konwencji, to próg ratyfikacji w przypadku protokołów materialnych jest znacznie niższy³⁹. Oznacza to, że pewna ilość państw nie ma obowiązku przystąpienia do tych protokołów. Na przykład Polska jak dotąd nie podpisała protokołu nr 12 do EKPC wprowadzającego ogólny zakaz dyskryminacji. Oznacza to, że skargi o dyskryminowanie przeciwko Polsce mogą być składane w zakresie praw i wolności określonych w EKPC. Natomiast w przypadku państw, które ratyfikowały ten protokół skarga na dyskryminację może dotyczyć naruszeń wszelkich uprawnień przyznanych przez prawo wewnętrzne. Zatem zakres ochrony wyznaczony przez ten protokół jest więc zdecydowanie szerszy. Po drugie ETPC kształtując standardy ochrony praw człowieka wyznacza tzw. standard minimalny, czyli minimalny poziom ochrony. Oznacza to, że poszczególne państwa mogą w swoim porządku prawnym gwarantować ochronę tego prawa na poziomie wyższym aniżeli ten wyznaczony w standardzie ETPC. Przykładem jest w kontekście art. 2 EKPC określenie

³⁹C. Mik, *Koncepcja normatywna europejskiego prawa praw człowieka*, Wydawnictwo Comer, Toruń 1994, s. 50 i 51.

standardu minimalnego ochrony prawa do życia od momentu urodzenia. Nie ma jednak żadnych przeciwwskazań do określenia w prawie krajowym poziomu ochrony od momentu poczęcia. Po trzecie w końcu, na podstawie klauzul limitacyjnych (ograniczających)⁴⁰ ustawodawca krajowy może po spełnieniu warunków określonych w tej klauzuli wprowadzić w prawie wewnętrznym państwa ograniczenia praw objętych tą konwencyjną klauzulą. W oparciu o konstrukcje klauzul limitacyjnych Trybunał sformułował koncepcję marginesu oceny⁴¹. Pojęcie marginesu oceny nie występuje zarówno w tekście EKPC, jak również w materiałach z prac przygotowawczych nad Konwencją, jednakże jest ono nieodłącznym elementem orzecznictwa strasburskiego⁴². Koncepcja ta opiera się na założeniu, że państwa powinny mieć „... pewną sferę samodzielności w decydowaniu, jak realizować wymagania wynikające z konwencji w sposób najlepiej korespondujący ze specyfiką warunków lokalnych”⁴³. Koncepcja ta powstała jako wyraz uznania określonego stopnia odmienności państw połączonych wspólną historią, kontynentu kultury oraz prawa. Pozostawienie państwom owej sfery samodzielności w decydowaniu o pełnym zakresie rozumienia konwencyjnych praw pozwala nie tylko na uwzględnienie regionalnych wartości determinujących interakcje społeczne, ale również warunkuje istnienie charakterystycznej dla danego państwa tożsamości narodowej.

Budowanie większej jedności między państwami europejskimi w oparciu o pewien poziom podobieństwa rozumienia poszczególnych praw i wolności można bez wątpienia uznać za integrację europejskiej przestrzeni prawnej w dziedzinie praw człowieka. Żle się dzieje natomiast w sytuacji gdy ETPC kształtuje standardy orzecznicze rezygnując z pozostawienia państwom marginesu oceny. W takiej sytuacji nie dziwi brak woli państwa w realizacji standardów ochrony praw człowieka, w sytuacji gdy ów standard narusza wartości istotne dla społeczeństwa tego państwa. Taka praktyka ETPC może w przyszłości powodować dezintegrowanie porządku prawnego europejskiej przestrzeni prawnej

⁴⁰Szerzej na ten temat zob. M.E. Badar, Basic Principles Governing Limitations on Individual Rights and Freedoms in Human Rights Instruments, „The International Journal of Human Rights” t. 7, nr4/2003; B. Latos, Klauzula derogacyjna i limitacyjna w Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Wydawnictwo Sejm, Warszawa 2008.

⁴¹Szerzej na ten temat zob. G. L. 10 s. Two Concepts of the Margin of Appreciation, „Oxford Journal of Legal Studies” 2006, Vol. 25, No.4; A. Wiśniewski, Koncepcja marginesu oceny w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Gdańsk 2008.

⁴²R.St.J. Macdonald, The Margin of Appreciation Doctrine in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights, [w:] International Law at the Time of Its Codification. Essays in Honour of Robert Ago, DAGE, Milano 1987, 24, 208.

⁴³L. Garlicki, Wartości lokalne a orzecznictwo ponadnarodowe – „kulturowy margines oceny” w orzecznictwie strasburskim?, „Europejski Przegląd Sądowy” 2008, nr 4, s. 4.

człowieka. Powstaje pytanie, czy taką sytuację postrzegać w kategoriach dyktatu sądu strasburskiego, czy też złej wola państwa w wykonywaniu standardów strasburskiego sądu?

Zakończenie

Oczywiste jest, że prawo jest zjawiskiem ontologicznie złożonym. Problem integracji nauk prawnych został już dostrzeżony w polskiej teorii prawa z końcem lat 60. ubiegłego wieku⁴⁴. Problematyka ta z różną intensywnością eksplorowana jest do dnia dzisiejszego. Jednak już wówczas dostrzeżono, że badań nad prawem nie można ograniczyć wyłącznie do jego formalnej analizy. Prawo to nie tylko tekst aktu normatywnego, ale też inne zjawiska prawne. Zaliczyć do nich można zróżnicowaną dynamikę procesów społecznych, postawy obywateli wobec prawa, problemy natury etycznej i warstwę aksjologiczną prawa. Te wszystkie zjawiska są analizowane w kontekście problematyki stanowienia prawa, a także jego wykładni i stosowania. Nie budzi wątpliwości, że niezależnie od tezy o autonomii prawa jako jednego z podsystemów społecznych⁴⁵ pewne jego aspekty są przedmiotem zainteresowania innych nauk a także istnieją określone problemy graniczne na styku prawa i innych nauk, które wymuszają kooperację nauk prawnych i innych nauk społecznych przyczyniając się do integracji zewnętrznej tych nauk. Jednocześnie w obrębie samych nauk prawnych występują również problemy graniczne w wymiarze międzygałęziowym, które wpływają na intensyfikację procesów integracji wewnętrznej realizującej postulat zapewnienia komunikacji i współpracy pomiędzy poszczególnymi naukami prawnymi.

Również w zachodniej myśli filozoficznoprawnej odnajdziemy koncepcje, które postrzegając prawo niepozytywistycznie zaproponowały szerokie jego ujęcie w dużej mierze o charakterze integracyjnym. Takim przykładem może być integralna teoria prawa Ronalda Dworkina określana również jako interpretacjonizm⁴⁶. Prawo w ujęciu dworkinowskim jest faktem kulturowym, „... który jest rekonstruowany i poznawany w procesie interpretacji (prawo jako fakt interpretacyjny)⁴⁷. Interpretacja ta stanowi z kolei akt rozumienia określonej praktyki społecznej⁴⁸. O wieloaspektowości prawa w rozumowaniu Dworkina przekonują

39

⁴⁴ L. Nowak, S. Wronkowska, Zagadnienie integracji nauk prawnych w polskiej literaturze teoretyczno-prawnej, *Studia Mejszologiczne*, nr 5/1968, s. 107-112.

⁴⁵ Szerzej o ten temat zob. W. Gromski, *Autonomia i instrumentalny charakter prawa*, Wrocław 2000 r.

⁴⁶ Szerzej na ten temat zob. R. Dworkin, *Biorąc prawa poważnie*, Warszawa 1998 r., ss.

⁴⁷ J. Oniszczyk, *Filozofia i teoria prawa*, Warszawa 2008, s. 967.

⁴⁸ Ibidem.

podstawy orzekania, a więc reguły i zasady. Szczególnie istotne są zasady⁴⁹ a wśród nich *policies*, czyli takie zasady, które określają cele do osiągnięcia jako pewien wymóg polityczny, który jest determinowany przez ekonomię, politykę lub inne potrzeby zbiorowości. Zasady te decydują o mobilności prawa i jego ścisłych związkach z różnymi aspektami życia społecznego.

Prawa człowieka są tą materią, która właściwie w każdy możliwy sposób sprzyja takim procesom integracji. Przemiany społeczne, gospodarcze, technologiczne oraz polityczne zawsze dotyczą problemu praw człowieka powodując i zainteresowanie i współpracę różnych dziedzin wiedzy o prawie i poza nim. Współczesny fenomen i niezwykła nośność praw człowieka powoduje, że materia ta staje się przedmiotem wielopłaszczyznowych badań. Staramy się lepiej poznać ich przeszłość i ustalić genezę powstania. W tym celu analizowane są koncepcje, które powstały i były prezentowane w różnych epokach już od czasów starożytności. Szukamy odpowiedzi, które prądy filozoficzne odcisnęły największe piętno na współczesnej konstrukcji praw człowieka. Badamy również olbrzymi materiał normatywny i orzecznicy, który wyznacza prawny i jednocześnie złożony wymiar porządków krajowych i międzynarodowych łącznie z międzysystemowymi i międzyinstytucjonalnymi relacjami zachodzącymi między nimi. Oceniamy efektywność systemów, przeprowadzamy badania prawno-porównawcze, formułujemy wnioski *de lege ferenda*. Interesuje nas przyszłość praw człowieka, szczególnie w kontekście współczesnych zagrożeń i coraz większej liczby uzasadnionych przypadków naruszeń bezpieczeństwa prawnego ludzi. Wojny, terroryzm, migracje, uchodźcy, to zjawiska, które generują problemy nie tylko o prawnym, ale i społecznym charakterze. Prawa człowieka stają się przedmiotem zainteresowania przedstawicieli wielu nauk, ponieważ są materią interdyscyplinarną. Wielopłaszczyznowe badania nad prawami człowieka zarówno w obrębie nauk prawnych, jak i poza tym obszarem skutkują procesem integracji zewnętrznej i wewnętrznej nauk prawnych.

Prawa człowieka są wyjątkową dziedziną prawa, ponieważ są źródłem potencjału integrującego zarówno system prawny, jak i nauki prawne. Dzieje się tak za sprawą ich aksjologicznego, i intergałęziowego charakteru. Stanowią przedmiot zainteresowania nie

⁴⁹ R. Dworkin dzielił zasady na principles a więc zasady sensu stricto i policies a więc te które określają cele do osiągnięcia determinowane politycznie.

tylko dogmatyków prawa, ale również przedstawicieli doktryn polityczno-prawnych, historyków, socjologów i teoretyków prawa. Wszyscy przedstawiciele nauk prawnych mogą ze swojego punktu widzenia i przy zastosowaniu metod właściwych ich dziedzinom analizować aksjologicznie nośną materię praw człowieka. Prawa człowieka to nie tylko analiza poszczególnych praw i wolności. To również problematyka legislacyjna i decyzyjna, interpretacyjna i orzecznicza, instytucjonalna i systemowa tak w wymiarze krajowym jak i międzynarodowym. Jest to jednocześnie problematyka zdecydowanie uzależniona od czynników politycznych ekonomicznych i społecznych, a więc wrażliwa i podatna na zmiany. Decyduje to o tym, że może być źródłem stale powracającej naukowej refleksji.

ABSTRAKT

Celem artykułu jest powiązanie dwóch problemów badawczych. Pierwsza z nich dotyczy określenia relacji między aksjologią prawa a prawami człowieka. Zadaniem drugiego jest przedstawienie tej relacji z perspektywy wewnętrznej integracji nauk prawnych. Artykuł wyjaśnia wzajemne relacje między aksjologią prawa a prawami człowieka. Sformułowane zostały następujące tezy. Po pierwsze, prawa człowieka, ze względu na swój aksjologiczny charakter, stanowią integralną część aksjologii całego systemu prawnego. Na poziomie Konstytucji RP są one zawarte w zasadach ustroju państwa. W istocie przyczyniają się do budowania zintegrowanego systemu wartości. Drugą tezę materializuje się w stwierdzeniu, że prawa człowieka integrują nie tylko gałęzie prawa, ale także nauki prawne. Są obecne w każdej gałęzi prawa, tj. w prawie konstytucyjnym, karnym i cywilnym, prawie pracy, teorii prawa i prawie międzynarodowym. Stają się one przedmiotem refleksji naukowej w różnych naukach prawnych. Z tych powodów prawa człowieka pełnią bardzo ważne funkcje w wewnętrznej integracji nauk prawnych. Trzecia teza dotyczy poziomu prawa międzynarodowego. Prawa człowieka poprzez europejski system ochrony integrują europejską przestrzeń prawną. Główną rolę odgrywają standardy ochrony Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Przyczyniają się do budowania wspólnego europejskiego wymiaru aksjologicznego praw człowieka.

Słowa kluczowe: aksjologia prawa, wartości, prawaczłowieka, integracja nauk prawnych

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- ⁶ Alexy R., Teoria praw podstawowych. Tłumaczenie B. Kwiatkowska i J. Zajadło, Warszawa 2010;
- ³ Amiełańczyk K., Obecność i znaczenie zasady słuszności w rzymskim prawie karnym, Studia Iuridica Lublinensia 15 (2011);
- ⁵³ Badar M.E., Basic Principles Governing Limitations on Individual Rights and Freedoms in Human Rights Instruments, „The International Journal of Human Rights” t. 7, nr 4/2003;
- ²² Bajorek-Ziaja H., Skarga do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz skarga do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości. Wydanie 2., Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis Sp. z o.o., Warszawa 2008;

29 Faculty of Law and Administration

Barankiewicz T., Transkulturowa orientacja metodologiczna w uprawianiu filozofii prawa – doświadczenia, szanse i ograniczenia, [w:] Transkulturowość filozofii prawa Antoniego Kościa, red. P. Stanisław, T. Barankiewicz, T. Barszcz, J. Potrzebski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016;

13

Benoit-Rohmer F., Klebes H., Prawo Rady Europy. W stronę ogólnoeuropejskiej przestrzeni prawnej (przeł. M.A. Nowicki), Warszawa 2006;

10

Błachut M., Prawnicze interpretacje praw człowieka, [w:] Z zagadnień teorii i filozofii prawa. Lokalny a uniwersalny charakter interpretacji prawniczej, red. P. Kaczmarek, Wrocław 2009;

56

Dworkin R., Biorąc prawa poważnie, Warszawa 1998;

Ehrlich S., Norma, Grupa, organizacja, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 1998;

40

Garlicki L., Wartości lokalne a orzecznictwo ponadnarodowe – „kulturowy margines oceny” w orzecznictwie strasburskim?, „Europejski Przegląd Sądowy” 2008, nr 4;

9

Garlicki L., Kryteria oceny efektywności europejskiego systemu ochrony praw człowieka, [w:] Efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka. Ewolucja i uwarunkowania europejskiego systemu ochrony praw człowieka, red. J. Jaskiernia, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012;

45

Gonera K., Łętowska E., Artykuł 190 Konstytucji i jego konsekwencje w praktyce sądowej, Państwo i Prawo, zeszyt 9/2003;

69

Gromski W., Autonomia i instrumentalny charakter prawa, Wrocław 2000;

41

Harris D. J., O’Boyle M., Warbrick C., Law of the European Convention on Human Rights, Butterworths, London, Dublin, Edinburgh 1995;

44

Kacprowicz G., Małżeństwo jako obszar przemian zachowań i wartości Europejczyków, [w:] Wartości i zmiany. Przemiany postaw Polaków w jednoczącej się Europie, red. A. Jasińska-Kania, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2012;

18

32

Koba L., Dzieje, charakter i treść praw człowieka, w: L. Koba, W. Waclawczyk (red.), Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2009;

28

Król M., Bartczak A., Zalewska M. (red), Integracja zewnętrzna i wewnętrzna nauk prawnych, cz. 2, Jurysprudencja, Łódź nr 3/2014;

66

Kupiszewski H., Prawo rzymskie a współczesność, Warszawa 1988;

2

Lang W., Aksjologia polskiego systemu prawa w okresie transformacji ustrojowej, [w:] Zmiany społeczne a zmiany w prawie. Aksjologia, konstytucja, integracja europejska, (red.) L. Leszczyński, Lublin 1999;

37

Latos B., Klauzula derogacyjna i limitacyjna w Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2008.

6

Leszczyński L., Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa, Kraków 2004;

49

Letsas G., Two Concepts of the Margin of Appreciation, „Oxford Journal of Legal Studies” 2006, Vol. 25, No.4;

12

Macdonald R.St.J., The Margin of Appreciation Doctrine in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights, [w:] International Law at the Time of Its Codification. Essays in Honour of Robert Ago, DAGE, Milano 1987;

Faculty of Law and Administration

Mik C., *Koncepcja normatywna europejskiego prawa praw człowieka*, Wydawnictwo Comer, Toruń 1994;

Maroń G., *Zasady prawa. Pojmowanie, i typologie a rola w wykładni prawa i orzecznictwie konstytucyjnym*, Poznań 2011;

Murdecki A., *Ochrona praw podatników w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, Krytyka prawa*, tom 12, nr 1/2020;

Nowak L., Wronkowska S., *Zagadnienie integracji nauk prawnych w polskiej literaturze teoretyczno-prawnej*, *Studia Metodologiczne*, nr 5/1968;

Osiatyński W., *Prawa człowieka i ich granice. Przekład S. Kowalski*, Kraków 2011;

Robertson H., *The Council of Europe*, London 1961;

Sadurski W., *Moralna neutralność prawa, Państwo i Prawo zeszyt 7/1990*;

Stępień K., *Antropologiczno-metafizyczne podstawy praw człowieka, [w:] O prawach człowieka nieco inaczej*, (red.) R. Moń, A. Kobyliński, Warszawa 2011;

Thomas P. J., *ARS BONI ET AEQUI, Legal Argumentation and the correct legal solution*, ZSS RA, CXXXI, 2014;

Sut P., *Nienadążanie prawa za rozwojem społecznym a cele prawa, [w:] Integracja zewnętrzna i wewnętrzna nauk prawnych, cz. I*, red. M. Zirk-Sadowski, B. Wojciechowski, T. Bekrycht, *Jurisprudencja*, Łódź, nr 2/2014;

Sweet A.S., Keller H., *Introduction: The Reception of the ECHR in National Legal Orders*, „Faculty Scholarship Series 2008, Paper 89”;

Waldstein W., *Aequitas und summum ius [w:] Festschrift zum 90. Geburtstag von U. von Luebtow*, Berlin, Schaeuble Verlag, 1991;

Wiśniewski A., *Koncepcja marginesu oceny w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Gdańsk 2008;

Wiśniewski R., *Problemy i drogi hierarchizowania wartości, [w:] Wartości – tradycja i współczesność*, red. D. Ślęczek-Czakon, M. Wojewoda, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009;

Wronkowska S. (red.), *Z teorii i filozofii prawa Zygmunta Ziemińskiego*, Łódź 2007;

Wróblewski J., *Prawo obowiązujące a „ogólne zasady prawa”*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego, Nauki Humanistyczno-Społeczne, Seria I*, z. 42, Łódź 1965;

Zajadło J., *Filozoficzne problemy ochrony praw jednostki, [w:] Ochrona praw jednostki*, red. Z. Brodecki, Warszawa 2004.

Aksjologia prawa a prawa człowieka. Kilka uwag teoretycznych w perspektywie integracji wewnętrznej nauk prawnych (iThenticate Similarity Report)

ORIGINALITY REPORT

31%

SIMILARITY INDEX

PRIMARY SOURCES

1	docer.tips Internet	233 words — 3%
2	doczz.pl Internet	231 words — 3%
3	docplayer.pl Internet	103 words — 1%
4	silo.tips Internet	96 words — 1%
5	hdl.handle.net Internet	84 words — 1%
6	repozytorium.amu.edu.pl Internet	81 words — 1%
7	pressto.amu.edu.pl Internet	78 words — 1%
8	bazybg.uek.krakow.pl Internet	73 words — 1%
9	wpins.ujk.edu.pl Internet	64 words — 1%

10	ruj.uj.edu.pl Internet	61 words — 1%
11	cdn.files.jawne.info.pl Internet	56 words — 1%
12	depot.ceon.pl Internet	53 words — 1%
13	www.bibliotekacyfrowa.pl Internet	50 words — 1%
14	repozytorium.umk.pl Internet	49 words — 1%
15	prawoity.pl Internet	46 words — 1%
16	www.trp.umk.pl Internet	44 words — 1%
17	www.saos.org.pl Internet	42 words — 1%
18	bazhum.muzhp.pl Internet	41 words — < 1%
19	journals.umcs.pl Internet	40 words — < 1%
20	www.sn.pl Internet	39 words — < 1%
21	mail4group.com Internet	36 words — < 1%

22	poloniajournal.wseh.pl Internet	36 words — < 1%
23	kipdf.com Internet	34 words — < 1%
24	issuu.com Internet	32 words — < 1%
25	www.researchgate.net Internet	32 words — < 1%
26	depotuw.ceon.pl Internet	31 words — < 1%
27	repozytorium.kul.pl Internet	29 words — < 1%
28	repozytorium.uwb.edu.pl Internet	28 words — < 1%
29	reshistorica.journals.umcs.pl Internet	28 words — < 1%
30	apcz.umk.pl Internet	26 words — < 1%
31	www.sejm.gov.pl Internet	26 words — < 1%
32	politologia.uksw.edu.pl Internet	24 words — < 1%
33	sbc.org.pl Internet	24 words — < 1%

dspace.uni.lodz.pl

34	Internet	23 words — < 1%
35	ipo.trybunal.gov.pl Internet	23 words — < 1%
36	rcl.gov.pl Internet	22 words — < 1%
37	czasopisma.kul.pl Internet	20 words — < 1%
38	es.scribd.com Internet	20 words — < 1%
39	www.repozytorium.uni.wroc.pl Internet	20 words — < 1%
40	books.akademicka.pl Internet	19 words — < 1%
41	trybunal.gov.pl Internet	19 words — < 1%
42	wydawnictwoepisteme.pl Internet	19 words — < 1%
43	SpringerBriefs in Cybersecurity, 2014. Crossref	18 words — < 1%
44	cyfroteka.pl Internet	17 words — < 1%
45	documen.site Internet	17 words — < 1%
46	wpia.uj.edu.pl	

Internet

17 words — < 1%

47 Jerzy Brzezinski, Andrzej Klawiter, Theo A.F. Kuipers, Krzysztof Lastowski, Katarzyna Paprzycka, Piotr Przybysz. "The Courage of Doing Philosophy", Brill, 2007
Crossref

48 czasopisma.uksw.edu.pl
Internet

49 epublications.vu.lt
Internet

50 pdffox.com
Internet

51 worldwidescience.org
Internet

52 Norbert Nowicki. "Normatywne ujęcie czynności operacyjno-rozpoznawczych w aspekcie dowodu nielegalnego", Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, 2021
Crossref

53 researchportal.northumbria.ac.uk
Internet

54 acikbilim.yok.gov.tr
Internet

55 real-j.mtak.hu
Internet

56 www.wolterskluwer.com
Internet

57	katalog.awf-bp.edu.pl Internet	12 words — < 1%
58	kultura-bezpieczenstwa.pl Internet	12 words — < 1%
59	prawo.ug.edu.pl Internet	12 words — < 1%
60	Coppola, Serena <1983>(Balandi, Gian Guido). "The justiciability of social rights in the EU legal order", Alma Mater Studiorum - Università di Bologna, 2012. Publications	11 words — < 1%
61	Magdalena Gawin. "Kto się boi praw człowieka?", Civitas. Studia z filozofii polityki, 2018 Crossref	11 words — < 1%
62	grantthornton.pl Internet	11 words — < 1%
63	pdfs.semanticscholar.org Internet	11 words — < 1%
64	repozytorium.ka.edu.pl Internet	11 words — < 1%
65	scholar.com.pl Internet	11 words — < 1%
66	monografie.fnp.org.pl Internet	10 words — < 1%
67	www.readbag.com Internet	10 words — < 1%
68	zanotowane.pl Internet	10 words — < 1%

10 words — < 1%

69 etykaprawnicza.pl
Internet

9 words — < 1%

70 journals.ur.edu.pl
Internet

9 words — < 1%

71 Bartosz Liżewski. "Application of Law in the Legal Order of the Council of Europe", 'Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie', 2015
Internet

8 words — < 1%

72 Wojnowska-Radzińska, Julia. "Prawo cudzoziemca do odwołania w procedurze wydalenkowej w świetle Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności", Wydział Prawa i Administracji UAM, 2014.
Publications

8 words — < 1%

73 reader.digitalium.pcass.pl
Internet

8 words — < 1%

74 www.gov.pl
Internet

8 words — < 1%

75 wydawnictwo.uni.lodz.pl
Internet

8 words — < 1%

76 Joanna Mazur. "Algorytm jako informacja publiczna w prawie europejskim", University of Warsaw, 2021
Crossref

6 words — < 1%

EXCLUDE QUOTES OFF
EXCLUDE BIBLIOGRAPHY OFF

EXCLUDE SOURCES OFF
EXCLUDE MATCHES OFF

